

УДК 811.11

**ПЕРЕДАЧА В ПЕРЕКЛАДІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКИХ МОДЕРНІСТІВ)**

Н. В. Глінка

*м. Київ, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*
nvglinka@ukr.net

А. Ю. Грєсова

*м. Київ, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*
anna_gresova@i.ua

З метою аналізу лексико-семантичних особливостей фразеологізмів у творах англійських модерністів, а також способів передачі їх при перекладі було розглянуто творчість основних представників англійського модернізму, а саме Дж. Джойса, Д. Г. Лоуренса та В. Вулфа, а також досліджено використання цими письменниками фразеологізмів для створення образності в своїх творах. Висвітлено типологізацію фразеологізмів за основними класифікаціями фразеологічних одиниць, а також проаналізовано основні перекладацькі трансформації, якими послуговувались перекладачі під час передачі лексико-семантичних особливостей англійських фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологізм; ідіома; лексико-семантичні особливості; модернізм; емоційно-експресивне забарвлення; перекладацькі трансформації.

Вступ. Фразеологізми становлять важливий пласт будь-якої мови, функціонуючи як у літературному, так і в розмовному її варіантах, збагачуючи її та наповнюючи новим змістом. Аналізуючи фразеологічні одиниці, можна прослідкувати історію країни, частково ознайомитись з її звичаями та традиціями, дізнатися про менталітет народу, що розмовляє цією мовою. Актуальність дослідження підтверджується також тим фактом, що вивчення фразеологічних одиниць у мові є необхідним для повного розуміння специфіки мови.

Фразеологізми ставали об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема європейських: Н. М. Амосова, В. Л. Архангельського, Ш. Баллі, І. А. Бодуена де Куртене, В. В. Виноградова, О. Єсперсена, О. В. Куніна, О. О. Реформатського, О. І. Смирницького, І. І. Срезневського, Ф. Ф. Фортунатова, І. І. Чернишева, О. О. Шахматова тощо; та американських: Й. Бар-Хіллела, Дж. Катца та Дж. А. Фодора, Ю. Найди, Л. Сміта, Ч. Фріза, Ч. Хоккета та багатьох інших [6, с. 9–11]. Утім, ці вчені не дійшли згоди у питанні визначення терміну «фразеологічна одиниця», а також щодо класифікації фразеологізмів. Сучасна теорія фразеології характеризується використанням подвійної системи термінів: фразеологія та фразеологізм, ідіоматика та ідіома [4, с. 9]. Така особливість супроводжує фразеологію з моменту її зародження. При цьому американські лінгвісти переважно послуговуються термінами «ідіома» та «ідіоматика». В рамках нашого дослідження ми будемо вважати терміни «фразеологія», «фразеологічна одиниця» та «ідіома» тотожними. У своїх працях американський теоретик перекладу Ю. Найда [5, с. 344] наголошує, що для адекватного перекладу, перекладач має не лише добре орієнтуватись в таких лінгвістичних сферах як семантика, синтаксис, морфологія та лексикологія, але й легко знаходити еквіваленти таким культурним мовним явищам, як прислів'я, метафори та ідіоми. Незважаючи на те, що, на сьогоднішній день вчені, на жаль, не дійшли згоди у питанні визначення поняття «фразеологізм», тим не менш, більшість із них серед основних характеристик фразеологічних одиниць називають їх стійкість, варіативність та цілісність значення, а також метафоричність, невмотивованість та експресивно-емоційне забарвлення.

Метою статті є аналіз основних перекладацьких трансформацій, якими послуговувались перекладачі під час передачі лексико-семантичних особливостей англійських фразеологізмів з творів представників англійського модернізму українською мовою.

Фразеологізми в творах англійських модерністів. Фразеологізми часто є носіями мовної образності в літературних творах. Оскільки більшість фразеологізмів є емоційно насиченими словами, експресивними та метафоричними одиницями, аналіз ролі фразеологічних одиниць у художньому текстотворенні виявляється напроцуд актуальним з точки зору дослідження їх впливу на

читача, а також використання їх автором для передачі певних культурних особливостей. Одними із тих письменників, хто найбільш часто звертались до фразеологізмів, були представники епохи модернізму, адже модернізм характеризувався надзвичайно активним використанням художніх засобів і навіть певною революційністю. Для модернізму характерними були активність, динамізм, пристрасть до руху, бажання діяти проти будь-чого та будь-кого в подоланні традиційних меж. Серед авторів-модерністів особливо яскраво виділяються представники англійського модернізму, а саме Джеймс Джойс, Вільям Вулф та Девід Герберт Лоуренс, адже саме в їх творчості фразеологізми відіграють надзвичайно важливу роль як у створенні образності, так і у впливі на читача. Для дослідження ролі фразеологізмів у творчості англійських модерністів, перш за все ми проаналізували, які функції відіграють фразеологічні одиниці у творах. Узагальнюючи результати дослідження можна підсумувати, що у творчості Дж. Джойса, В. Вулфа та Д. Г. Лоуренса фразеологізми відіграють такі функції, як: **емоційно-експресивна**: *Damn it!* (Дж. Джойс «Улісс»), *Heaven knows!* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»); **оцінна**: *The world looked worn out* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *London has swallowed up many millions of young men* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»); **функція відтворення внутрішнього стану персонажа**: *She was going to pieces in some way* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *Pain fretted his heart* (Дж. Джойс «Улісс»), *Only each time she sobbed in this profound, this silent, this hopeless way, he descended another step into the pit* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»); **функція портретної характеристики персонажа**: *To look at, he might have been a clerk, but of the better sort; for he wore brown boots; his hands were educated* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»), *He was absolutely Bond Street* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»); а також **функція створення гумору та сатири**: *With slit ribbons of his shirt whipping the air he hops and hobbles round the table, with trousers down at heels, chased by Ades of Magdalen with the tailor's shears* (Дж. Джойс «Улісс»), *Holmes eating porridge; Holmes reading Shakespeare — making himself roar with laughter or rage* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»). Завдяки цим своїм функціям фразеологізми надають можливість не тільки відтворити зовнішність та внутрішній стан героїв твору, але й допомагають деякою мірою наблизити читача до автора.

Типологізація фразеологізмів. Для подальшого аналізу фразеологізмів у творах англійських модерністів нами було досліджено лексико-семантичні особливості фразеологізмів, і для проведення цього дослідження нам вбачалось доречним типологізувати фразеологічні одиниці за класифікаціями, запропонованими нам такими визначними вченими, як Ш. Баллі [1, с. 106], В. В. Виноградов [3, с. 26–27], Н. М. Шанський [8, с. 80–81], І. Є. Анічков [2, с. 11–12] та О. І. Смирницький [7, с. 208–209].

Французський дослідник Ш. Баллі виокремив дві групи фразеологізмів: **фразеологічний ряд (група)** і **фразеологічна єдність**. Фразеологізми першої групи характеризуються збереженням індивідуального значення компонентів і можливістю вивести значення цілого зі значень складових компонентів: *Made rapid crosses* (Дж. Джойс «Улісс»), *Roared with laughter* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»); для фразеологізмів другої групи характерна відсутність індивідуального значення у слів-компонентів і неможливість виведення значення цілого із суми значень складових компонентів: *What have you up your nose against me?* (Дж. Джойс «Улісс»), *blue-nosed maids* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»). Дещо розширив класифікацію Ш. Баллі його послідовник В. В. Виноградов, виокремивши три групи фразеологічних одиниць: **фразеологічні зрощення (ідіоми)**, **фразеологічні єдності** і **фразеологічні сполучення**. Фразеологічні одиниці першої групи є повністю немотивованими: *To fork out* (Дж. Джойс «Улісс»); фразеологізми другої групи є мотивованими: *Day after day* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»); фразеологізми третьої групи є частково мотивованими: *To start housekeeping* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»). Критерієм для класифікації фразеологічних одиниць дослідника Н. М. Шанського виступила сталість складу фразеологізму, тому він виділив: **фразеологізми, утворені зі слів вільного вжитку, що належать до активної лексики мови**: *As a matter of fact* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *Bursting with money* (Дж. Джойс «Улісс»); **фразеологізми, у складі яких є застарілі слова, що вже вийшли зі вжитку, або слова з діалектним значенням**: *A Hellenic ring* (Дж. Джойс «Улісс»); *O Lord, and these thy gifts* (Дж. Джойс «Улісс»). За структурними параметрами фразеологізми класифікував дослідник І. Є. Анічков, що виділив три групи фразеологізмів: **фразеологізми, що складаються з одного повнозначного і одного неповнозначного слова**: *In a funk* (Дж. Джойс «Улісс»); *For sake* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»); **фразеологізми з двох повнозначних слів**: *Good God* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *Catching sight* (Дж. Джойс «Улісс»); **фразеологізми, що складаються з трьох або більше повнозначних слів, що мають структуру речення**: *Make up your mind to it* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *The appalling fear came over him* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»). Останньою нами було розглянуто класифікацію фразеологічних одиниць в сучасній англійській мові О. І. Смирницького, який виділив дві групи фразеологізмів в англійській мові: **фразеологічні одиниці, які завжди**

еквівалентні одному слову, але в основі яких не лежить певний образ: *Come to an end* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *Give him one kiss* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»); **власне ідіоми, які є метафоричними за своєю природою і володіють образністю:** *Out of the thin air* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»), *Eating her heart out* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»), *He's stinking with money* (Дж. Джойс «Улісс»). Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що в творчості письменників модерністів представлені фразеологізми майже усіх типів, але приклади фразеологізмів, у складі яких наявні застарілі слова знаходимо переважно в творах Дж. Джойса, тоді як В. Вулф і Д. Г. Лоуренс використовують в основному фразеологізми, утворені зі слів вільного вжитку, що належать до активної лексики. Фразеологічні одиниці, еквівалентні слову, але в основі яких не лежить певний образ, зустрічаються більшою мірою в творах В. Вулф і Д. Г. Лоуренса, тоді як Дж. Джойс в основному звертається до використання власне ідіом, метафоричних і образних за своєю природою.

Переклад фразеологізмів з творів англійських модерністів. Фразеологічні одиниці часто можуть викликати труднощі під час передачі їх іншою мовою, адже образи, що лежать в основі фразеологізмів, не завжди співпадають у носіїв різних мов. На нашу думку надзвичайно важливим виявляється аналіз способів передачі англійських фразеологізмів українською мовою, адже це дозволить прослідкувати певні характерні риси менталітету не лише англійців, але й виявити певні особливості характеру українців, проаналізувавши образну систему представників обох націй.

Оскільки загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів, часто це значення може не мати нічого спільного із значеннями слів, які входять до його складу, і саме ця характеристика і зумовлює складність перекладу фразеологізмів іншою мовою. Перекладачі можуть послуговуватись певними перекладацькими трансформації для уникнення буквалізму під час перекладу. Часто, найбільш вдалим виявляється переклад фразеологічних одиниць за допомогою повних або часткових еквівалентів. Тим не менш, інколи трапляються випадки, коли, навіть при наявності повного або часткового еквіваленту, необхідно перекладати фразеологізм дослівно. О. В. Кунін наголошує [4, с. 6], що дослівний переклад особливо важливий у тих випадках, коли образ, який міститься у фразеологізмі, є важливим для розуміння тексту, а заміна його іншим образом не справить належного ефекту, приклад чого ми можемо знайти у романі «Коханець леді Чаттерлі» Д. Г. Лоуренса: *As if they had lost a shilling and found sixpence – ніби втратили шилінг, а знайшли шестипенсову монету*.

На відміну від фразеологічного перекладу, нефразеологічний, як видно із самої назви, передає конкретну фразеологічну одиницю за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів мови перекладу. Його використовують, зазвичай, лише переконавшись, що не можна скористатись жодним з фразеологічних еквівалентів або аналогів. Навіть враховуючи компенсаційні можливості контексту, такий переклад не вважається повноцінним, адже завжди є певні втрати у образності, в експресивності, конотації, афоричності, або навіть у відтінках значень. Тому перекладачі вдаються до такого перекладу лише у випадках крайньої необхідності. **Описовий переклад** може бути у формі пояснення, порівняння, опису, тлумачення, тобто можна використовувати усі засоби, що передають в максимально зрозумілій і стислій формі зміст фразеологізму, як наприклад у творі Дж. Джойса «Улісс»: *Caliban's Rage – лють Калібана (перифраз афоризму О. Вайлда з його передмови до роману «Портрет Доріана Грея»)*.

Досить часто перекладачеві під час перекладу фразеологізмів у творах англійських модерністів доводиться вдаватись до ряду таких перекладацьких трансформацій як: **генералізації:** *My-eye-Betty-Martin sob-stuff – розпускати нюні* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»); **конкретизації:** *My love – мій любий друже* (Дж. Джойс «Улісс»); **емфатизації:** *disciple dogs – шавки* (Д. Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»); **нейтралізації:** *it was the greaest fun – от забава* (Дж. Джойс «Улісс»), а також **транслітерації і транскрибування:** *Finsbury Pavement – Фінсбері-нейвмент* (В. Вулф «Місіс Деллоуей»), *Thalatta! Thalatta! – Талатта! Талатта!* (Дж. Джойс «Улісс»).

Висновки. Отже, в статті розглянуто основні властивості фразеологічних одиниць, а саме їх метафоричність, невмотивованість та експресивно-емоційне забарвлення, завдяки яким вони відіграють низку важливих функцій у творах, серед яких емоційно-експресивна, оцінна, функція відтворення внутрішнього стану та портретної характеристики персонажа, а також функція сатири й гумору. Особливо яскраво ці функції проявляються у творчості визначних англійських модерністів – Дж. Джойса, В. Вулф та Д. Г. Лоуренса. Фразеологізми роблять твори більш емоційно-забарвленими та навіть дозволяють читачеві глибше осягнути твір і яскравіше уявити зображені образи. Стосовно перекладу фразеологізмів українською мовою, то у випадку з творами письменників-модерністів перекладачі досить часто послуговуються фразеологічними еквівалентами, передаючи фразеологізми оригінального твору завдяки відповідникам у рідній мові. Перекладачі також вдаються до різних

трансформацій, включаючи генералізацію, конкретизацію, емфатизацію, нейтралізацію, а також транслітерацію і транскрибування, а інколи перекладають фразеологізми буквально або описово.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Едиториал УРСС, 2001. – 392 с.
2. Баранов А. Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М. : Знак, 2008. – 656 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – Дубна: Феникс, 2005. – 488 с.
4. Кунин А. В. О переводе английских фразеологизмов / А. В. Кунин // Серия научно-теоретических сборников.– М. : Тетради переводчика, 1963. – С. 3-14.
5. Мишкuroв Э. Н. О функционировании герменевтической парадигмы перевода / Э. Н. Мишкuroв // Русский язык и культура в зеркале перевода. – М.: Издательство Московского университета, 2015. – С. 360–374.
6. Савицкий В. М. Основы общей теории языковой идиоматики / В. М. Савицкий. – М. : Гнозис, 2006. – 208 с.
7. Смирницкий А. И. Фразеологические единицы в современном английском языке. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1998. – 261 с.
8. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – СПб : Специальная Литература, 1996. – 192 с.

REFERENCES

1. Bally, Ch. (2001) *Francuzskaja stilistika* [French stylistics]. Moscow: Editorial URSS.
2. Baranov, A. N., & Dobvol'skij D. O. (2008) *Aspekty teorii frazeologii* [Aspects of the phraseology theory]. Moscow, Znak.
3. Kunin, A. V. (2005) *Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo jazyka* [Course in phraseology of the modern English language]. Dubna, Feniks.
4. Kunin, A. V. (1963) *O perevode anglijskih frazeologizmov* [On translation of the English phraseological units]. Moscow: Tetradj perevodchika.
5. Mishkurov, Je. N. O funkcionirovanii germenevtičeskoj paradigmy perevoda [On the functioning of the hermeneutic paradigm of translation]. *Russkij jazyk i kul'tura v zerkale perevoda*. 360–374.
6. Savickij, V. M. (2006) *Osnovy obshhej teorii jazykovoj idiomatiki* [Fundamentals of the general theory of language idiomology]. Moscow: Gnozis.
7. Smirnickij, A. I. (1998) *Frazeologičeskie edinicy v sovremennom anglijskom jazyke. Leksikologija anglijskogo jazyka* [Phraseological units in the modern English language. Lexicology of the English language]. Moscow: Filologičeskij fakul'tet MGU im. M. V. Lomonosova.
8. Shanskij, N. M. (1996) *Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka* [Phraseology of the modern Russian language]. Saint Petersburg, Special'naja Literatura.

N. V. Glinka, A. Yu. Gresova. Conveying the lexical-and-semantic peculiarities of phraseological units (as exemplified in the English modernist prose). The phraseological unit is a stable and indivisible word-combination, the meaning of which cannot be defined from the sum of the meanings of its components. The characteristic features of the phraseological unit lie in its being metaphorical and expressive. Thus, the phraseological units can influence on the reader in a communicative and emotional ways. In the frame of studying the lexical and semantic properties of the English phraseological units we analysed the usage of phraseological units by the crucial representatives of the modernistic literature and the role of phraseological units in the process of creation of the imagery. To conduct the analysis we classified the phraseological units used by James Joyce, Virginia Woolf and David Herbert Lawrence in their literary works according to several classifications of the renowned linguists, including Charles Bally, Vladimir Vinogradov, Alexander Kunin, Igor Anichkov and Alexander Smirnitsky. In order to analyze the methods applied by translators in the process of rendering the English phraseological units we studied the most common translation transformation, which were used by translators of the works of the abovementioned modernistic writers.

Key words: phraseological unit; idiom; lexical and semantic properties; modernism; emotional and expressive colouring; translation transformations.